

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ПРЕДМЕТА НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У ПРАКТИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

PROBLEMS OF ASSESSING THE SUBJECT OF UNLAWFUL BENEFIT IN THE PRACTICE OF PRE-COURT INVESTIGATION

Азарова В.А., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

ORCID ID: 0009-0008-6357-3857

Метою статті є аналіз проблем оцінки предмета неправомірної вигоди в процесі дослідного етапу досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а також вивчення впливу правових і процесуальних аспектів на кваліфікацію та збирання доказів. У статті розглядаються основні проблеми оцінки предмета неправомірної вигоди в рамках дослідного процесу досудового розслідування, що має ключове значення для успішного розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Особливу увагу приділено питанням правової кваліфікації неправомірної вигоди, а також специфіці оцінки її предмета з огляду на різноманітність форм і способів її отримання. Автор аналізує особливості визначення предмета неправомірної вигоди на етапах досудового розслідування, зокрема в контексті застосування спеціальних технічних засобів та процесуальних методів фіксації доказів. Важливим аспектом статті є розгляд існуючих прогалин у кримінальному законодавстві та практиці оцінки неправомірних вигод, зокрема відсутність чітких критеріїв щодо їх кількості, вартості та інших характеристик, що можуть мати значення для кримінальної кваліфікації кримінальних правопорушень. Стаття містить аналіз судової практики, що демонструє труднощі у визначенні предмета корупційних правопорушень та збирання відповідних доказів, а також проблеми, які виникають під час застосування негласних слідчих дій. Особливе значення надається питанням фіксації доказів, оскільки правильне документування і реєстрація фактів неправомірних вигод є необхідними для їх використання в судовому процесі. Автор пропонує можливі шляхи вдосконалення правозастосовної практики, зокрема в контексті підвищення кваліфікації слідчих, розробки методичних рекомендацій щодо оцінки доказів та удосконалення законодавства. Оцінка предмета неправомірної вигоди є важливою частиною досудового розслідування, оскільки від правильного визначення цього аспекту залежить ефективність боротьби з корупцією та правосуддя в цілому. Враховуючи актуальність корупційних кримінальних правопорушень для національної безпеки та розвитку держави, ефективне застосування правових інструментів і вдосконалення практики оцінки таких кримінальних правопорушень мають безпосередній вплив на зміцнення правопорядку.

Ключові слова: неправомірна вигода, оцінка доказів, досудове розслідування, корупційні кримінальні правопорушення, спеціальні технічні засоби.

The purpose of the article is to analyze the problems of assessing the subject of unlawful gain during the research stage of pre-trial investigation of corruption criminal offenses, as well as to study the influence of legal and procedural aspects on the qualification and collection of evidence. The article considers the main problems of assessing the subject of unlawful benefit within the framework of the research process of pre-trial investigation, which is of key importance for the successful investigation of corruption criminal offenses. Particular attention is paid to the issues of the legal qualification of unlawful benefit, as well as the specifics of assessing its subject in view of the variety of forms and methods of its receipt. The author analyzes the features of determining the subject of unlawful benefit at the stages of pre-trial investigation, in particular in the context of the use of special technical means and procedural methods of recording evidence. An important aspect of the article is the consideration of existing gaps in criminal legislation and practice of assessing unlawful benefits, in particular the lack of clear criteria regarding their quantity, value and other characteristics that may be important for the criminal qualification of criminal offenses. The article contains an analysis of judicial practice, demonstrating the difficulties in determining the subject of corruption offenses and collecting relevant evidence, as well as problems that arise during the use of covert investigative actions. Particular importance is attached to the issue of recording evidence, since the correct documentation and registration of the facts of illicit benefits are necessary for their use in the judicial process. The author suggests possible ways to improve law enforcement practice, in particular in the context of improving the qualifications of investigators, developing methodological recommendations for evaluating evidence and improving legislation. Assessing the subject of illicit benefits is an important part of the pre-trial investigation, since the effectiveness of the fight against corruption and justice in general depends on the correct definition of this aspect. Given the relevance of corruption criminal offenses for national security and development of the state, the effective application of legal instruments and improving the practice of assessing such criminal offenses have a direct impact on strengthening law and order.

Key words: illicit benefit, evidence assessment, pre-trial investigation, corruption criminal offenses, special technical means.

Актуальність теми. Актуальність теми зумовлена сучасними викликами, що постають перед правоохоронними органами в Україні у процесі розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Одним із ключових етапів у таких розслідуваннях є правильна оцінка предмета неправомірної вигоди, що безпосередньо впливає на правильність кваліфікації правопорушення та подальше застосування санкцій. Проблеми, що виникають у процесі оцінки неправомірної вигоди, можуть стати перешкодою для ефективного розслідування та розкриття корупційних кримінальних правопорушень, що має негативні наслідки як для правосуддя, так і для боротьби з корупцією в державі в цілому.

З огляду на складність та різноманітність форм неправомірної вигоди, питання її оцінки на етапах досудового розслідування набувають особливої важливості. Оскільки законодавчі норми не завжди чітко визначають критерії для оцінки такого предмета, виникають складнощі у практичному застосуванні кримінально-правових норм,

що регулюють корупційні правопорушення. Враховуючи постійну еволюцію методів та способів вчинення корупційних кримінальних правопорушень, необхідно звертати увагу на вдосконалення процесуальних методів оцінки доказів, а також на впровадження новітніх технічних засобів у сферу кримінального процесу. Актуальність цієї теми також підтверджується необхідністю удосконалення правозастосовної практики та нормативно-правового забезпечення боротьби з корупцією на всіх етапах досудового розслідування.

Огляд наукових джерел з досліджуваної теми охоплює роботи, які висвітлюють питання правової кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень, специфіку оцінки предмета неправомірної вигоди та роль доказів у розслідуванні таких справ.

Зокрема, у роботах В.Я. Тація «Оцінка доказів, отриманих за допомогою спеціальних технічних засобів у кримінальному процесі» (2018) обговорюються питання, пов'язані з оцінкою доказів, здобутих із застосуванням

спеціальних технічних засобів, у контексті корупційних правопорушень. Тацій розглядає важливість правильної оцінки таких доказів, зокрема в аспекті їх достовірності та допустимості, що безпосередньо стосується оцінки предмета неправомірної вигоди в процесі досудового розслідування.

І.В. Краснобрижний у праці «Цифрові технології в розслідуванні корупційних злочинів» (2020) акцентує увагу на необхідності інтеграції новітніх цифрових технологій у процес оцінки предмета неправомірної вигоди. У статті висвітлюються технічні інструменти, які можуть бути використані під час розслідування, а також їх ефективність для збирання та фіксації доказів у справах, пов'язаних із корупцією.

Актуальні проблеми правової кваліфікації неправомірної вигоди та її оцінки в процесі розслідування розглядаються в працях О.Г. Кальмана, який підкреслює важливість чіткого визначення предмета неправомірної вигоди для уникнення правових помилок. Кальман зазначає, що розмежування неправомірної вигоди від інших форм економічних правопорушень є складним завданням, що потребує детальної правової оцінки.

Також необхідно згадати дослідження І.Л. Федорова, в яких аналізується роль експертних досліджень у кваліфікації неправомірних вигод. Він зазначає, що у практиці досудового розслідування часто виникають проблеми з визначенням кількості та вартості неправомірної вигоди, оскільки не завжди є чітке правове регулювання таких критеріїв. Це може призводити до проблем у правовій кваліфікації та визначенні санкцій.

Таким чином, наукові джерела свідчать про існуючі труднощі в процесі оцінки предмета неправомірної вигоди на етапах досудового розслідування. Основними проблемами є відсутність чітких нормативних критеріїв для оцінки вигоди, складності в застосуванні сучасних технологій та необхідність удосконалення практики кваліфікації корупційних правопорушень. Для покращення ситуації в цій сфері необхідно врахувати новітні підходи до оцінки доказів, посилити міжвідомчу взаємодію та удосконалити нормативно-правову базу.

Метою статті є аналіз проблем оцінки предмета неправомірної вигоди в процесі досудового етапу досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а також вивчення впливу правових і процесуальних аспектів на кваліфікацію та збирання доказів. Ми маємо на меті виявити прогалини в чинному законодавстві та практиці оцінки неправомірних вигод, запропонувати шляхи удосконалення правозастосовної практики і розробити рекомендації для поліпшення ефективності боротьби з корупцією шляхом правильного визначення та оцінки цього аспекту в рамках кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу. У даній статті ми розглянемо основні проблеми, які виникають під час оцінки предмета неправомірної вигоди на етапах досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, що є ключовим елементом для належної кваліфікації правопорушень. Визначення предмета неправомірної вигоди є критично важливим, оскільки від цього залежить правильність кваліфікації діяння, а також розмір відповідальності особи, винної у скоєнні кримінального правопорушення. У процесі розслідування корупційних кримінальних правопорушень важливо чітко встановити, що саме становить неправомірну вигоду, яка зумовлює відповідальність, оскільки відсутність такого чіткого визначення може призвести до порушення прав особи та до неефективного застосування правосуддя.

Аналіз предмета неправомірної вигоди на етапі досудового розслідування передбачає оцінку кількох основних аспектів: її матеріальної вартості, характеру вигоди, а також природи правопорушення, що забезпечує віднесення до категорії корупційних кримінальних правопорушень.

Визначення вартості неправомірної вигоди є критично важливим для правильного правового тлумачення та кваліфікації злочину. На практиці виникають труднощі у визначенні цих аспектів через недостатньо чітке регулювання в законодавстві, що спричиняє неоднозначність у правозастосуванні. У випадках, коли правова норма не містить чітких критеріїв для оцінки матеріальної вигоди, слідчі змушені самостійно встановлювати розмір вигоди, що може бути схильним до помилок або зловживань [9, 10].

Так, дослідження, проведене І.В. Краснобрижним, підкреслює, що на етапі досудового розслідування важливо чітко визначати критерії, за якими вигода може бути віднесена до неправомірної, а її вартість має стати базою для подальшої кваліфікації злочину [1]. Недостатня регламентація процесу оцінки неправомірної вигоди може призвести до помилок при її визначенні, що у свою чергу впливає на якість розслідування. Важливим є також правильне розуміння матеріальної природи неправомірної вигоди, що вимагає глибокого аналізу кожного конкретного випадку отримання вигоди. Адже неправомірною вигодою може включати не тільки гроші чи майно, а й інші блага, які не завжди легко оцінити в матеріальному еквіваленті, що створює додаткові труднощі для органів слідства та суду.

Однією з найбільших проблем на етапі дослідження є відсутність чітких стандартів і критеріїв, за якими слід визначати величину неправомірної вигоди. Як вказує В.Я. Тацій, відсутність чітких вимог щодо оцінки неправомірної вигоди може призвести до невизначеності в правовій кваліфікації, що, у свою чергу, підірвує ефективність боротьби з корупцією [2]. Ця проблема набуває особливої важливості, оскільки визначення величини неправомірної вигоди є ключовим етапом у встановленні складу злочину. Адже саме від точності оцінки залежить не тільки правова кваліфікація дій підозрюваного, але й можливість притягнення до відповідальності та застосування відповідних заходів покарання.

Це особливо важливо, оскільки неправомірною вигодою може набувати різноманітних форм, які можуть включати не лише гроші, а й інші блага, що мають значення для досудового розслідування, наприклад, послуги, предмети розкоші або інші майнові права. З огляду на це, застосування єдиних критеріїв для визначення предмета неправомірної вигоди є вкрай необхідним, адже без таких стандартів розслідування може втратити свою ефективність, а судова практика стає розпливчастою і суперечливою. Для досягнення високої якості правосуддя та максимального зменшення корупційних ризиків, необхідно розробити чіткі методики, які допоможуть визначати, що саме є неправомірною вигодою, та у якому обсязі вона підлягає кваліфікації в рамках кримінального процесу.

З урахуванням різноманітності форм неправомірної вигоди виникає необхідність у чіткій регламентації критеріїв її оцінки в процесі досудового розслідування. Вчені, такі як О. Г. Кальман, зазначають, що важливо розробити єдині підходи до оцінки таких вигод з урахуванням їх кількості, вартості та значення для правопорушення, що дозволяє уникнути правової невизначеності та неправомірних рішень [3]. Крім того, науковці, як-от І.А. Волобуєв, підкреслюють необхідність удосконалення нормативно-правових актів для чіткого визначення вимог до предмета неправомірної вигоди та вказівки на його оцінку в кримінальному процесі [4].

На сьогоднішній день існує також проблема застосування спеціальних технічних засобів для фіксації факту отримання неправомірної вигоди, яка залишається недостатньо розвинутою. Такі засоби, як технічне спостереження, прослуховування телефонних розмов та інші методи негласних слідчих (розшукових) дій, дозволяють фіксувати отримання неправомірної вигоди в реальному часі. Однак їх застосування повинно здійснюватися

в межах чітко визначених правових норм, оскільки порушення цих норм може стати підставою для відхилення доказів у судовому процесі. У цьому контексті наукове дослідження О.Г. Кальмана підкреслює важливість застосування правових стандартів для оцінки результатів використання таких технічних засобів у процесі досудового розслідування [3].

Не менш важливим аспектом є складність кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень, що виникає під час оцінки неправомірної вигоди. Враховуючи багатогранність корупційних злочинів, на етапі досудового розслідування слідчий має не лише визначити сам факт наявності неправомірної вигоди, але й встановити її значення для правильного тлумачення та правової кваліфікації діяння. Оцінка того, що саме може бути визнано неправомірною вигодою, вимагає уважного підходу, оскільки неправомірна вигода може мати різні форми та впливати на склад правопорушення по-різному. Для правильної кваліфікації важливо не тільки визначити предмет вигоди, а й зрозуміти, як ця вигода впливає на процес прийняття рішень посадовими особами або іншими суб'єктами, що порушують закон.

Як зазначає І.В. Краснобрижий, відсутність чіткої правової визначеності щодо того, що саме може бути визнано неправомірною вигодою, може призвести до труднощів у визначенні складу кримінального правопорушення, що ускладнює правову кваліфікацію правопорушень [6]. У таких умовах слідчі можуть зіткнутися з проблемами, коли конкретні факти не відповідають усталеним крите-

ріям, що визначаються в чинному законодавстві. Це також створює складнощі для суддів у прийнятті обґрунтованих рішень, адже неповна правова визначеність може спричинити невизначеність у правозастосуванні [8].

Висновок. Таким чином, вирішення проблем оцінки предмета неправомірної вигоди в практиці досудового розслідування є важливим аспектом удосконалення боротьби з корупцією в Україні. Адже від правильного визначення цієї категорії залежить ефективність правосуддя, а також забезпечення належного рівня правової безпеки громадян. Важливо зазначити, що не тільки точне встановлення факту одержання неправомірної вигоди, але й визначення її предмета має ключове значення для правильного правового кваліфікаційного процесу. У зв'язку з цим слід враховувати як національні, так і міжнародні правові стандарти, що забезпечують дотримання прав людини під час збору та оцінки доказів.

Враховуючи вищезазначені проблеми, важливо постійно вдосконалювати методичні та правові підходи до оцінки неправомірної вигоди, що дозволить забезпечити справедливість і підвищити ефективність кримінального процесу в цілому. Для цього необхідно розробляти чіткі критерії, які допоможуть визначити, що є неправомірною вигодою, а також сприятимуть правовому захисту осіб, яких звинувачують у корупційних злочинах. У результаті таких удосконалень буде значно покращена якість розслідувань і зменшено ризик помилок у кваліфікації корупційних правопорушень, що позитивно вплине на стан правосуддя в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краснобрижий І. В. Цифрові технології в розслідуванні корупційних злочинів. Київ: Наукова думка, 2020.
2. Тацій В. Я. Оцінка доказів, отриманих за допомогою спеціальних технічних засобів у кримінальному процесі. Харків: Право, 2018. 219 с.
3. Кальман О. Г. Проблеми застосування спеціальних технічних засобів у кримінальному процесі. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 243 с.
4. Волобуєв І. А. Оцінка доказів у кримінальних справах: теоретичні та практичні аспекти. Одеса: Фенікс, 2019. 179 с.
5. Кальман О. Г. Оцінка предмета корупційних правопорушень в кримінальному процесі: проблеми і перспективи. Київ: Юридична книга, 2020. 215 с.
6. Краснобрижий І. В. Правові питання застосування технічних засобів у кримінальному процесі. Харків: Практика, 2020. 327 с.
7. Волобуєв І. А. Кримінальний процес: теорія і практика. Київ: Ін Юре, 2019. 319 с.
8. Грицюк І.В., Бірюкова І.Г. Процесуальний статус судді Вищого антикорупційного суду у кримінальному провадженні. *Ірпінський юридичний часопис. Серія: Право*. 2019. Вип. 2. С. 129-136.
9. Аністратенко Ю.І., Грицюк І.В. Процесуальний статус слідчого як суб'єкта кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6. Том 2. С. 184-188.
10. Аністратенко Ю.І., Грицюк І.В. Особливості здійснення кримінального провадження щодо окремих категорій осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. Том 3. С. 41-47.